

ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ВМІНЬ ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНОГО АНАЛІЗУ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ

I. М. Боднарук

ORCID 0000-0002-2157-9491

У статті розглядається процес формування вмінь художньо-педагогічного аналізу музичних творів під час вивчення студентами різних фахових музичних дисциплін. Досліджуються погляди науковців щодо визначення сутності та змісту поняття «художньо-педагогічний аналіз», його впливу на розвиток музичного сприймання школярів.

Визначаються основні педагогічні умови, які сприяють ефективному формуванню у майбутнього фахівця вмінь художньо-педагогічного аналізу музичних творів. До таких умов віднесено: забезпечення ґрунтовної музично-теоретичної підготовки студента; засвоєння студентом методичних знань щодо особливостей музичного сприймання учнів і специфіки організації з ними процесу слухання музики; професійно-педагогічну спрямованість викладання фахових музичних дисциплін; постійне закріплення набутих студентом вмінь у практичній діяльності.

Описуються основні форми роботи, які формують у майбутніх фахівців вміння художньо-педагогічного аналізу музичних творів. Виділяються найбільш типові недоліки при написанні студентами анотацій та здійсненні усного аналізу музичних творів під час аудиторних занять і проходження різних видів педагогічної практики. Наголошується на тому, що формування у студента вищезазначених вмінь має здійснюватися систематично протягом усього періоду навчання у закладі вищої освіти.

Ключові слова: *художньо-педагогічний аналіз, заклад вищої освіти, музично-теоретична підготовка, професійно-педагогічна спрямованість навчання, методичний аналіз навчального матеріалу, фахові музичні дисципліни.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Важливою складовою фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва є вміння здійснювати художньо-педагогічний аналіз музичних творів. Він є

невід'ємною частиною сучасного уроку та одним з основних видів творчої діяльності учнів у процесі реалізації педагогами завдань шкільної музичної освіти. Такий аналіз позитивно впливає на розвиток музичного сприймання школярів; допомагає їм оволодівати специфікою музичної мови, розуміти образний зміст музики; сприяє набуттю учнями досвіду художньо-творчої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Питанням, пов'язаним з аналізом музики, присвячена значна кількість наукових праць.

Зокрема, проблему музикознавчого аналізу досліджували Б. В. Асаф'єв, Г. Е. Конюс, Л. А. Мазель, В. В. Медушевський, Є. В. Назайкінський, М. Й. Ройтерштейн, І. В. Способін, В. А. Цуккерман та ін. Вагомим внеском у теорію та практику музичного аналізу стали праці українських учених і музикантів: С. П. Людкевича, Б. Л. Яворського, Н. О. Герасимової-Персидської, М. М. Гордійчука, Н. О. Горюхіної, С. Й. Грици, М. П. Загайкевич, С. В. Шипа, Я. В. Якуб'яка та ін.

Багато корисних методичних рекомендацій щодо аналізу музичних творів з учнями у системі шкільного навчання містять праці О. А. Апраксіної, Н. Л. Гродзенської, Д. Б. Кабалевського, В. М. Шацької. Актуальною на даний час вважаємо думку Н. Л. Гродзенської (1969) про те, що «вчителю необхідно ясно бачити кінцеву мету аналізу – допомогти школярам глибше сприйняти твір, естетично його пережити та оцінити» (с. 26).

Деякі аспекти художньо-педагогічного аналізу розкрито в роботах сучасних вітчизняних науковців: Г. С. Дідич, О. Д. Ляшенко, Г. М. Падалки, Е. П. Печерської, Г. І. Побережної, О. Я. Ростовського, О. П. Щолокової та ін. Вони з'ясовують специфіку такого аналізу, пов'язують його з методичною та виконавською підготовкою вчителя, пропонують різні шляхи вирішення проблеми на етапі навчання майбутнього фахівця у закладі вищої освіти.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Водночас, подальшого наукового дослідження потребують питання, пов'язані з обґрунтуванням педагогічних умов, які сприяють формуванню у студента вмінь якісного художньо-педагогічного аналізу музичних творів. Також доречним буде визначення найбільш ефективних форм роботи зі студентом у цьому напрямку під час аудиторних занять і проходження різних видів педагогічної практики.

Мета статті – виділити та охарактеризувати основні умови ефективного формування у студентів закладів вищої освіти вмінь художньо-педагогічного аналізу музичних творів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Аналіз музичних творів, який проводиться з учнями закладів загальної середньої освіти, в науковій літературі трактується як «художньо-педагогічний». Художнім він вважається тому, що цей аналіз впливає із закономірностей музичного мистецтва; педагогічним – тому, що проводиться з урахуванням завдань музичної освіти школярів, їх вікових особливостей та рівня музичного розвитку. В процесі здійснення художньо-педагогічного аналізу мають обов'язково враховуватися пізнавально-творчі можливості дітей конкретного шкільного віку.

Художньо-педагогічний аналіз музичних творів у процесі слухання музики школярами являє собою найважливіший розділ сучасної теорії й практики художнього виховання. Він забезпечує високий рівень розуміння музичного твору учнями, викликає інтерес до музичної мови, підвищує активність художнього виховання і судження, розкриває ідейні і художні особливості музичного твору й забезпечує активний вплив образів цього твору на школярів (Дідич, & Гейченко, 2011, с. 83).

В науковій літературі ми можемо зустріти різні визначення досліджуваного поняття. Т. Т. Мартинчук (2018) під художньо-педагогічним аналізом розуміє «особливий вид педагогічної діяльності, спрямований на виявлення характеру художніх образів та усвідомлення змісту й ідеї художнього твору; здійснений з урахуванням вікових особливостей, рівня художньо-естетичного розвитку певної категорії школярів і виховних завдань; донесений до школярів у доступній та цікавій формі» (с. 21).

Г. Дідич та М. Гейченко (2011) стверджують, що це «такий аналіз, який розкриває систему музичних образів твору та їх ідейно-художнє значення відповідно до рівня музично-естетичного розвитку учнів» (с. 85). О. Я. Ростовський (1997) вважає, що «художньо-педагогічний аналіз – це переведення емоційних переживань і естетичних вражень на мову словесно-логічних категорій і понять, які сприяють поглибленому осмисленню і сприйманню музики, роздумів про неї, стимулюють діяльність фантазії, уяви, інтелекту й пам'яті, посилюють емоційно-вольові процеси» (с. 162).

Від музикознавчого аналізу він відрізняється тим, що здійснюється з педагогічною метою: настроює слухачку аудиторію на сприймання художнього образу, враховуючи вікові особливості та рівень музичної освіченості учнів. У цьому виді аналізу обмежується використання професійної термінології (вона замінена естетично-образними поняттями), а також аналізуються, насамперед, ті провідні інтонаційно-виражальні

засоби, які розкривають характерні ознаки музичного матеріалу або його розвитку (Береза, 2010, с. 32).

Розбір музичних творів на рівні інтонаційних узагальнень науковці визнають вищим типом художньо-педагогічного аналізу музики. В. П. Рева (2001) зазначає, що «саме завдяки інтонації, її зв'язку з життєвою інтонацією, людською мовою, диханням, пластикою рухів музичне мистецтво стає зрозумілим слухачеві. В процесі розбору твору необхідно встановити взаємозв'язок музичної інтонації з її життєвими прообразами» (с. 5).

Ефективність художньо-педагогічного аналізу залежить від уміння вчителя цікавою вступною бесідою налаштувати школярів на прослуховування музичного твору; від уміння вести діалог з учнями, шляхом навідних запитань проблемно-пошукового характеру коригувати їх відповіді; від уміння застосовувати в процесі аналізу міжпредметні зв'язки, метод моделювання музичного сприймання засобами рухів, графічного зображення, слова, малюнку тощо. Якщо педагог використовує прийом «живого» виконання музики, важливим також є органічне поєднання виконавської та вербальної інтерпретації музичного твору.

При доборі інформації для здійснення аналізу музики потрібно враховувати вік школярів, рівень їх підготовки до сприймання. Обсяг інформації визначається темою та структурою уроку, а також художньою та педагогічною доцільністю. Ми погоджуємося з думкою В. П. Реви (2001), який стверджує, що «тут необхідно дотримуватися почуття міри. Занадто деталізована інформація може послабити переживання, негативно відбитися на естетичній реакції, згладити її. Разом із тим недолік інформації не дозволяє належним чином увійти в художній світ музики, розібратися в її будові, специфіці мови, насолодитися красою художнього образу» (с. 10).

Особливу увагу багатьох науковців привертає методика постановки запитань до учнів у процесі здійснення художньо-педагогічного аналізу. Вони радять більше спрямовувати дітей до їх внутрішнього світу, почуттів і вражень, породжених музикою; не тільки ставити доцільні запитання, але й вміти почути відповідь, оцінити її оригінальність та особистісне забарвлення. Пропонується самою формою запитань спонукати слухачів до активізації мислення, ставити такі питання, які змушують шукати нові зв'язки між знайомими явищами або вимагають творчої уяви. У відповідях учнів можуть виникнути і певні суперечності через різні точки зору на музичний твір. У такому випадку вчитель має запропонувати учням обґрунтувати свої враження та колективно прийти до вірної відповіді. О. Я. Ростовський (2011) вважає, що «саме колективно-творчий характер аналізу музики на уроці відкриває великі можливості для глибокого

осягнення естетичного змісту музичних творів, розвитку музичної культури школярів» (с. 348).

З огляду на вищезазначене, ми можемо виділити ряд педагогічних умов, які сприятимуть формуванню у студента закладу вищої освіти вмінь художньо-педагогічного аналізу музичних творів.

Однією з таких умов є забезпечення ґрунтовної музично-теоретичної підготовки студента. Протягом навчання майбутній фахівець опановує цілий комплекс різних музично-теоретичних дисциплін: сольфеджіо, теорію музики, гармонію, поліфонію, аналіз музичних форм, інструментознавство, аранжування, музичний фольклор, історію української та зарубіжної музики.

Завдяки вивченню цих дисциплін студент має можливість оволодіти музичною термінологією, навчитися розбиратися в сутності основних виразових засобів та особливостях композиції музичного твору, зрозуміти стильові особливості музики, усвідомлювати динаміку розвитку художнього образу тощо. Це допоможе у період проходження різних видів практики, а потім і під час самостійної професійної діяльності, цікаво та ґрамотно розповідати дітям про музику, аналізувати її, підкріплювати свою розповідь музичними ілюстраціями, розкривати образний зміст музичного твору, знаходячи аналогію з життєвими явищами та образами суміжних мистецтв.

Наступною умовою ми вважаємо необхідність засвоєння студентом методичних знань щодо особливостей музичного сприймання учнів і специфіки організації з ними процесу слухання музики. Ці знання студент може здобути під час вивчення різних дисциплін методичного характеру («Вступ до спеціальності», «Теорія і методика музичної освіти», «Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво»», «Практикум шкільного репертуару» та ін.). Варто зазначити, що у вітчизняних закладах вищої освіти назви таких методичних дисциплін можуть дещо відрізнятись між собою, як і їх кількість у навчальних планах.

Однак всі ці дисципліни мають допомогти студенту зрозуміти, що сприймання музики є специфічним процесом, який поєднує емоції і розум, почуття і свідомість. Тому майбутній фахівець повинен навчитися органічно поєднувати емоційне сприймання твору учнями з його художньо-педагогічним аналізом. При цьому потрібно враховувати індивідуальний характер музичного сприймання та знати специфіку організації слухання музики з учнями різного шкільного віку.

Важливою педагогічною умовою формування у студента вмінь художньо-педагогічного аналізу музичних творів ми також вважаємо професійно-педагогічну спрямованість викладання фахових музичних

дисциплін. Вони можуть бути груповими та індивідуальними, передбачати лекційні, семінарські та практичні заняття. Але навчальний матеріал кожної дисципліни повинен постійно пов'язуватися з вирішенням конкретних завдань професійної діяльності вчителя музичного мистецтва. Варто спрямовувати студента на необхідність здійснення методичного аналізу навчального матеріалу щодо можливості його подальшого використання у процесі музичного-естетичного виховання школярів: з'ясувати відповідність творів тематичному змісту навчальної програми з мистецтва або музичного мистецтва; виявити доступність творів для сприйняття школярами; конкретизувати мету та завдання вивчення творів; визначити методи та прийоми, які би забезпечували повноцінне сприймання даної музики учнями.

Під час вивчення фахових музичних дисциплін студенту можна запропонувати різні форми роботи, які допоможуть навчитися якісно здійснювати художньо-педагогічний аналіз музики: підготовку усної бесіди або письмової анотації до окремого музичного твору; підготовку письмової анотації до музично-тематичної добірки; підготовку усної бесіди або письмової анотації до шкільної пісні; розробку планів-конспектів музичних занять із детальним описом методики проведення фрагментів уроку, пов'язаних з організацією слухання музики; розробку сценаріїв позакласних виховних заходів для учнів різного шкільного віку на основі сприймання та аналізу музичних творів; моделювання фрагментів організації слухання музики з учнями в процесі урочної та позакласної роботи; моделювання фрагментів проведення вокально-хорової роботи з учнями з демонстрацією прийомів художньо-педагогічного аналізу виконаних творів тощо.

Надзвичайно ефективною формою роботи є залучення студента до участі в конкурсах на краще виконання музично-тематичної добірки, презентацію шкільної пісні, проведення уроку музичного мистецтва тощо. Такі заходи сприяють активізації творчих здібностей майбутнього фахівця, дозволяють реалізувати ще одну педагогічну умову – постійно закріплювати набуті студентом вміння у практичній діяльності.

При написанні студентами письмових анотацій та здійсненні усного художньо-педагогічного аналізу музичних творів під час аудиторних занять і проходження педагогічної практики часто зустрічаються різні помилки змістового та мовленнєвого характеру. До основних змістових недоліків можна віднести: значне перебільшення обсягу біографічних відомостей про композитора замість розмови про конкретний музичний твір; занадто складний виклад матеріалу, що не відповідає віковим особливостям музичного сприймання учнів; одноманітні запитання до школярів, які не

дозволяють їм зрозуміти образний зміст музичного твору; невміння використати в процесі аналізу взаємозв'язок музики з іншими видами мистецтва. Серед мовленнєвих недоліків найчастіше зустрічаються: нечітка артикуляція, монотонне мовлення, недостатнє використання невербальних засобів спілкування, невміння вільно висловитися без конспекту. Студент не завжди може керувати своїм психічним станом, стримати прояви сценічного хвилювання, проявити навички педагогічної імпровізації.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі врахування виділених нами педагогічних умов викладачами фахових музичних дисциплін може бути успішно реалізований комплексний підхід до формування у студента вмінь художньо-педагогічного аналізу музичних творів. Цей процес має здійснюватися систематично протягом усього періоду навчання майбутнього фахівця у закладі вищої освіти. Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у розробці конкретних методичних рекомендацій для студентів щодо здійснення аналізу музики з учнями різного шкільного віку.

Література

1. Береза А. В. Педагогічно-виконавська практика майбутнього вчителя музики: навч.-метод. посіб. Вид. 2-ге, доп. Вінниця : НОВА КНИГА, 2010. 184 с.
2. Гродзенская Н. Л. Школьники слушают музыку. Москва : Просвещение, 1969. 77 с.
3. Дідиш Г., Гейченко М. *Використання художньо-педагогічного аналізу в процесі сприймання програмних музичних творів. Наукові записки Кіровоградського ДПУ ім. В.Винниченка. Педагогічні науки.* 2011. Вип. 99. С. 82–91.
4. Мартинчук Т. Т. Художньо-педагогічний аналіз музичного твору як необхідна складова фахових умінь вчителя початкової школи. *Молодий вчений.* 2018. № 5.2 (57.2) травень. С. 18–22.
5. Рева В. П. Художественно-педагогический анализ музыкальных произведений в общеобразовательной школе: метод. пособ. Могилев : МГУ им. А. А. Кулешова, 2001. 56 с.
6. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання: навч.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1997. 248 с.
7. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти: навч.-метод. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 160 с.

References

1. Bereza, A. V. (2010). *Pedahohichno-vykonavska praktyka maibutnoho vchytelia muzyky: navch.-metod. posib.* [Pedagogical and performance practice of the future music teacher: training manual]. (2nd edit., ad.), 184. Vinnytsia: NOVA KNYHA (ukr).

2. Grodzenskaya, N. L. (1969). *Shkolniki slushayut muzyku* [Schoolchildren listen to music], 352. Moscow: Prosveshchenie (rus).
3. Didych, H., & Heichenko, M. (2011). Vykorystannia khudozhno-pedahohichnoho analizu v protsesi sprymannia prohramnykh muzychnykh tvoriv [The use of artistic and pedagogical analysis in the process of perception of program musical compositions]. *Scientific notes of Kirovohrad Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University. Pedagogical Sciences*, 99, 82-91 (ukr).
4. Martynchuk, T. T. (2018). Khudozhno-pedahohichniy analiz muzychnoho tvoriv yak neobkhidna skladova fakhovykh umin vchytelia pochatkovoї shkoly [Artistic-pedagogical analysis of music creation how is the required composition of the professional skills of the primary school teacher]. *Young scientist*, 5.2 (57.2) May, 18-22 (ukr).
5. Reva, V. P. (2001). *Khudozhestvenno-pedagogicheskyy analiz muzykal'nykh proizvedeniy v obshcheobrazovatel'noy shkole: metod. posob.* [Artistic and pedagogical analysis of musical compositions in a comprehensive school: training manual], 56. Mogilev: Mogilev State A. A. Kuleshov University (rus).
6. Rostovskiy, O. Ya. (1997). *Pedahohika muzychnoho sprymannia: navch.-metod. posib.* [Pedagogy of musical perception: training manual], 248. Kyiv: IZMN (ukr).
7. Rostovskiy, O. Ya. (2011). *Teoriia i metodyka muzychnoi osvity: navch.-metod. posib.* [Theory and methods of musical education: training manual], 160. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan (ukr).

ФОРМИРОВАНИЕ У БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА УМЕНИЙ ХУДОЖЕСТВЕННО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО АНАЛИЗА МУЗЫКАЛЬНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ

И. Н. Боднарук

В статье рассматривается процесс формирования умений художественно-педагогического анализа музыкальных произведений при изучении студентами различных профессиональных музыкальных дисциплин. Исследуются взгляды ученых относительно сущности и содержания понятия «художественно-педагогический анализ», его влияния на развитие музыкального восприятия школьников.

Определяются основные педагогические условия, способствующие эффективному формированию у будущего специалиста умений художественно-педагогического анализа музыкальных произведений. К таким условиям отнесены: обеспечение основательной музыкально-теоретической подготовки студента; усвоение студентом методических знаний об особенностях музыкального восприятия учащихся и специфики организации процесса слушания музыки; профессионально-педагогическую направленность преподавания специальных музыкальных дисциплин; постоянное закрепление приобретенных студентом умений в практической деятельности.

Описываются основные формы работы, которые формируют у будущих специалистов умения художественно-педагогического анализа музыкальных

произведений. Выделяются наиболее типичные недостатки при написании студентами аннотаций и осуществления устного анализа музыкальных произведений во время аудиторных занятий и прохождения различных видов педагогической практики. Подчеркивается, что формирование у студентов вышеупомянутых умений должно осуществляться систематически в течение всего периода обучения в учреждении высшего образования.

Ключевые слова: художественно-педагогический анализ, учреждение высшего образования, музыкально-теоретическая подготовка, профессионально-педагогическая направленность обучения, методический анализ учебного материала, специальные музыкальные дисциплины.

FORMATION OF SKILLS OF ARTISTIC AND PEDAGOGICAL ANALYSIS OF MUSICAL COMPOSITIONS OF THE FUTURE MUSICAL ART TEACHER

I. M. Bodnaruk

The article deals with the process of formation of skills of artistic and pedagogical analysis of musical compositions during student learning of different professional musical subjects. The scientists' views on the definition of the concept of "artistic and pedagogical analysis", its impact on the development of schoolchildren's musical perception are studied.

The basic pedagogical conditions that contribute to effective formation of the future specialist's skills of artistic and pedagogical analysis of musical compositions are determined. Such conditions include: providing careful musical and theoretical student training; student learning of methodology about features of schoolchildren's musical perception and organizational specifics of listening to music with them; professional and pedagogical orientation of teaching of professional musical subjects; constant update the student skills in practical activities.

The main forms of work, which develop the future specialists' skills of artistic and pedagogical analysis of musical compositions are described. The typical disadvantages in writing of annotations by students and their oral analysis of musical compositions through instructor-led training courses and various types of pedagogical practice are identified. It is emphasized that the formation of the student's skills mentioned above should be carried out systematically during the whole period of study in higher education institution.

Key words: Artistic and pedagogical analysis, higher education institution, musical and theoretical training, professional and pedagogical orientation of education, methodological analysis of educational material, professional musical subjects.

Боднарук Ірина Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці, Україна). E-mail: irina.bodnaruk21@gmail.com

Боднарук Ирина Николаевна – кандидат педагогических наук, доцент кафедры музики Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича (г. Черновцы, Украина). E-mail: irina.bodnaruk21@gmail.com

Bodnaruk Iryna Mykolayivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Music of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Chernivtsi, Ukraine). E-mail: irina.bodnaruk21@gmail.com